

ФАНАТИЧНА ІДЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА РЕЛІГІЙНИХ ЛІДЕРІВ ЇХ ПРИБІЧНИКАМИ

Шидловський А.М.,

*студент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права, м. Київ, Україна,
e-mail: shydlovskiy.a@gmail.com*

Петрунько О.В.,

*д.психол.н., ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: o.petrunko@kubg.edu.ua,*

Гене́за феномена фанатичної (примітивної) ідеалізації лідера пов'язана насамперед з потребою індивідів у заміщенні власної низької самооцінки (часто неусвідомлюваної) ідентифікацією з певним всемогутнім – у картині світу самого індивіда – об'єктом, що наділеним фіктивною силою. Фіктивною, тому що, як зазначав З. Фрейд, такого роду «всемогутність», по-перше, будується на чуттєвому суб'єктивізмі, а не на незалежній об'єктивності (ratio), а по-друге – тут йдеться про патологічний нарцисизм: «Його (ідеал-об'єкт) люблять за чесноти, яких жадають для свого «Я» і які таким обхідним шляхом хотіли б здобути для задоволення власного нарцисизму» [1, с. 270]. Такої думки дотримуються й інші психоаналітики, зокрема Н. Мак-Вільямс [2] та О. Кернберг [3]. Міркування про нарцистичну залежність містяться також у філософських працях Б. Спінози [4]. Виходячи з цього, тільки-но з тих чи інших причин зміниться полярність почуттів до свого ідеалу (наприклад, через невинуваті надії або агресію до індивіда з боку ідеалу), позитивне ставлення до нього вмиє змінюється на протилежне. Отже, нарцистична особистість завжди коливається між почуттями сорому і безпорадності – з одного боку, та внутрішньо порожньою самістю – з іншого, що й компенсується завдяки дії механізму ідеалізації, і чим сильніший механізм ідеалізації, тим більш хитким є це психологічне коливання.

З усього сказаного вище стає зрозумілим, чому об'єктами для ідеалізації є саме публічні особи, або «шановні громадяни». Адже нарцисизм живить у собі тим більшу фіктивну силу, чим більш популярним у соціумі є об'єкт ідеалізації. У зв'язку з цим М. Вебер відзначав той феномен, що парламентарі і парламентські вожді, як правило знають, до яких шановних громадян слід звертатися задля здійснення бажаної для них політичної акції [5]. Чим більше електорат підпорядкований дії механізму ідеалізації, тим менше в нього критичного мислення та об'єктивності і тим більше невинуваті довіри до шановної особи. У разі, коли ідеалізується пересічний громадянин, деструктивні наслідки фанатичної ідеалізації зачіпають лише саму нарцистичну особистість та її найближче оточення (примітивне знецінення). Коли ж ідеалізується релігійний чи політичний лідер, це зачіпає соціум в цілому, все середовище живлення відповідного менталітету, де є і незгодні з подібними ідеалізаціями громадяни (виборці).

Як зауважує соціолог Е. Дюркгейм, починаючи від первісного племені і закінчуючи сучасною високотехнологічною суверенною державою, влада

тримається якщо не на принципі тотемізму, то на принципі легітимної конституційності (матеріалістична ідеологія згуртованого виживання). Так чи інакше або матеріалістичний (мирської) світ панує над метафізичним (сакральним), або ж це відбувається навпаки [6]. Факт симбіозу цих правлячих ідеологій відзначає й філософ Ф. Ніцше: «Сила, яка лежить в єдності народної свідомості, в однакових думках і спільній меті, охороняється і скріплюється релігією, за винятком тих рідкісних випадків, коли духовенство не може зійтися в ціні з державною владою і вступає в боротьбу з нею» [7, с. 312]. Роль релігії – як об'єднувального морального елементу – відзначав і російський філософ П. Кропоткін: «Моральність ставиться під охорону обожнюваних сил, і поклоніння цим силам складається в релігію, яка освячує й закріплює моральні поняття» [8, с. 112].

Багато в чому природа фанатичної ідеалізації нарцистичних індивідів схожа з розладами особистості залежного типу. Індивід, не здатний жити самотійно, має низьку самооцінку і потребує відповідної проекції («сильної батьківської руки») [1]. У цьому разі індивід обирає або цілковиту безпорадність і залежність, або ж цілковиту незалежність та самотність – без будь-яких градацій між цими станами. У кожному разі він слабовільний, і під дією механізму ідеалізації він відшукує і привласнює фіктивну силу свого ідеалу, найчастіше обираючи для цього політичних чи релігійних лідерів виключно з авторитетних у соціумі осіб. У зв'язку зі сказаним варто відзначити ще один психологічний феномен – безвідповідальність. Як зазначають А. Бек і А. Фрімен, залежні люди відмовляються від відповідальності і підпорядковують свої потреби і бажання, свою свободу іншій людині в обмін на гантовану турботу [9]. Оскільки політичний чи релігійний лідер – це завжди влада, імператив суспільного життя, то нарцистичні особистості, які цю владу ідеалізують, є агресорами в своєму суспільстві. В їх психіці активується ще один механізм – розщеплення, за дії якого їх картина світу розщеплюється на світ-ідеальний і світ-знецінений, тобто світ потенційних ворогів. У такій ситуації нейтральної позиції немає, тому що чорно-білий світ апріорі не передбачає консенсусу чи компромісу. Отже, в разі фанатичної ідеалізації прихильники ідеалу стають агресорами, які прагнуть підпорядкувати світ під свій проект, аби задовольнити власний нарцисизм і приборкати сумніви з приводу власної самоті. Так Е. Фромм описав, як у XX ст. конформістськи налаштований середній соціальний прошарок Німеччини ідеалізував А. Гітлера, і назвав жахи нацизму «втечею від свободи» [10]. Відмовляючись від свободи, залежна особистість шукає ідеального для себе месію, і, як писав Е. Фромм: «Головний шлях, яким відбувається втеча від свободи, – це підпорядкування вождю...» [10, с. 145].

Оскільки схильні до ідеалізації індивіди нарцистичного типу (через витіснену низьку самооцінку і низький рівень автономності) не здатні продукувати мету власного життя та самотійно реалізувати її, вони жадібно шукають для себе ідеалів, які би зробили б цю роботу за них. Саме тому вони амбітно беруть участь в релігійному, суспільному чи політичному житті і присвячують своє буття не стільки пошуку і розвитку власної самоті, скільки тій чи іншій політичній або релігійній ідеології. Це свого часу описав А. Маслоу,

який висловив думку, що люди, чії базові потреби цілком задоволені, котрі стали на шлях самоактуалізації, завжди знаходяться поза політичним і навіть традиційно-культурним світом. За А. Маслоу, індивід може бути значно більш здоровим, ніж культура, в рамках якої він існує і розвивається, однак це можливо лише завдяки здатності здорових людей стояти особняком по відношенню до свого оточення, тобто за власними внутрішніми законами, не підкоряючись тиску ззовні» [16].

Однак подібного не можна стверджувати щодо особи, чия самість підпорядкована ідеї та процесові ідентифікації з тим чи тим ідеалом.

Список використаних джерел:

1. Фрейд. З. *Тотем и табу* / Зигмунд Фрейд ; пер. с нем. Р. Ф. Додельцева. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2018. – 320 с.
2. Мак-Вильямс Н. *Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе* / Пер. с англ. – М.: Независимая фирма “Класс”, 2001. – 480 с.
3. Кернберг О. Ф. *Тяжелые личностные расстройства: Стратегии психотерапии* / Пер. с англ. М. И. Завалова. – М. : Независимая фирма «Класс», 2000. – 464 с.
4. Спиноза Б. *Этика* / Бенедикт Спиноза ; пер. с лат. Н. А. Иванцова. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2019. – 336 с.
5. Вебер М. *Политика как призвание и профессия* / М. Вебер – «РИПОЛ Классик», 1919. – 292 с.
6. Дюркгейм, Э. *Элементарные формы религиозной жизни : тотемическая система в Австралии* / Эмиль Дюркгейм ; пер. с франц. В. В. Земсковой. – М. : Элементарные формы, 2018. – С. 702.
7. Ницше Ф. *Человеческое, слишком человеческое : Книга для свободных умов* / Фридрих Ницше ; пер. с нем. С. Франка. – СПб. : Азбука-Аттикус, 2018. – 384 с.
8. Кропоткин П. А. *Анархия и нравственность : [сборник]* / Петр Алексеевич Кропоткин. – Москва : Издательство АСТ, 2019. – 608 с.
9. Бек А., Фримен А. *Когнитивная психотерапия расстройств личности*. – СПб.: Питер, 2020. – 448 с.
10. Фромм, Э. *Бегство от свободы. Человек для себя* / Эрих Фромм; пер. с англ. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2006. – 571 с.
11. Маслоу А. *Мотивация и личность*. 3-е изд. / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2019. – 400 с.